

ABDUL-AZIZ DRKIĆ

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu

HAMZA LAVIĆ

Gazi Husrev-begova biblioteka

RUKOPISI KARABAŠIJEVOG TEDŽVIDA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

U fokusu rada je djelo iz oblasti tedžvida pod nazivom *Tağwīd-i Qarabāš*, koje je stoljećima korišteno kao udžbenik iz kiraeta širom Osmanskoga Carstva, pa tako i na prostoru Bosne i Hercegovine. Doneseni su podaci o mogućim autorima ovoga djela, izvršena usporedba definicija tedžvidskih pravila sa klasičnim djelima iz oblasti kiraeta, te analiza utjecaja ovoga djela na nastanak tedžvida na bosanskom jeziku. Pregledom kataloga rukopisnih zbirki u Bosni i Hercegovini ustanovljeno je više rukopisnih primjeraka Karabašijevog tedžvida, te je naznačena njihova hronološka i lokalna struktura.

Ključne riječi: Tedžvid, Abdurrahman Karabaši, kiraet, orijentalno-islamski rukopisi.

O tedžvidu

Kur'an časni posljednja je Božija Objava ljudskome rodu. Od samog početka njegovog objavljivanja Allahov Poslanik, s.a.v.s., gradio je poseban odnos prema Kur'an-i Kerimu. Sa sigurnošću možemo kazati da u povijesti čovječanstva ne postoji knjiga kojoj se pristupalo sa toliko poštovanja, pažnje, preciznosti i odgovornosti, kao što je slučaj sa Kur'anom časnim. Posebno je fascinantna krajnje precizan i odgovoran pristup čitanju kur'anskog teksta koji je ustanovljen još u samom procesu njegovog objavljivanja. Kur'an se i danas čita tačno onako kako ga je melek Džibril saopštavao poslaniku Muhammedu, a.s. Specifična metoda usmene predaje, koja se naziva *talaqqī*, podrazumijevala je da Poslanik, a.s., prvo sluša Kur'an od Džibrila (*samā'*), a onda ga i prouči pred njim (*'ard*).¹ Stoga možemo ustvrditi da, iako začetke

1 U mnoštvu vjerodostojnih predaja navodi se da je Poslanik, a.s., u toku mjeseca ramazana učio Kur'an pred melekom Džibrilom, a.s. Vidi: Muhammad b. Ismail al-Buhari, Sahihul-Buhari - Buharijeva zbirka hadisa, II, prijevod: Hasan Škapur, Visoki saudijski komitet, Sarajevo, 2008., str. 1113.

tedžvidske nauke možemo pratiti tek od drugog hidžretskog stoljeća s pojavom Ḥalīla b. Aḥmada i Abū al-Aswada ad-Du'alīja, tedžvid je u praktičnom smislu bio sastavni dio objave Kur'ana.² Dakle, melek Džibril prvi je učitelj, a poslanik Muhammed, a.s., prvi učenik tedžvida. Na isti način poslanik Muhammed, a.s., je praktičnoj primjeni tedžvida podučio svoje drugove,³ a oni generaciju poslije njih. Proces transmisije Kur'ana ovom metodom traje u kontinuitetu sve do danas. Tedžvidska nauka proistekla je iz praktične primjene, koja je ustanovljena u procesu dostavljanja Objave Muhammedu, a.s. Ona se javlja kao rezultat potrebe da se muslimanima, posebno nakon što je veliki broj nearapa primio islam, pojasni i olakša čitanje Kur'ana.

Termin tedžvid (*at-tağwīd*), u značenju naučne discipline koja se bavi artikulacijom kur'anskih glasova, njihovim ishodištima i svojstvima, nije bio poznat prije četvrtog hidžretskog stoljeća. Tedžvid se, dakle, u odnosu na druge kur'anske nauke, javlja relativno kasno. Prvo zasebno djelo koje tretira pravila izgovora kur'anskog teksta, kako tvrdi Ibn al-Ġazarī,⁴ je *Al-Qaṣīda al-Ḥāqāniyya* koju je napisao Mūsā b. 'Ubaydullāh b. Yaḥyā b. Ḥakān al-Ḥakānī al-Baġdādī Abū Muzāḥim (umro 325/937. godine). Kasida se sastoji od pedeset i jednog stiha i imala je veliki utjecaj na tedžvidska djela koja su kasnije nastajala.⁵

2 Termin *tağwīd* u značenju čitanja Kur'ana ne spominje se u Kur'anu, ni u hadisima Allahova Poslanika, a.s. Po svemu sudeći, on u vrijeme Poslanika i njegovih drugova i nije bio u upotrebi kada se govorilo o čitanju kur'anskog teksta, nego su korišteni termini srodnoga značenja kao što su: *tartil*, *tahsīn*, *tazyīn*. Kao argument da je *tağwīd* sastavni dio objave Kur'ana autori navode dio 32. ajeta sure *al-Furqān*: *وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا*, „I mi ga sve ajet po ajet objavljujemo.“ Vidi: Ġānim Qadūrī al-Ḥamad, *ad-Dirāsāt aṣ-ṣawtiyya 'inda 'ulamā' at-tağwīd*, Dār 'Ammān, 'Ammān, str. 16.

3 Ashabi koji su se isticali vještinom učenja Kur'ana kao i permanentnim hiŷzom stekli su počasni naziv – *kurrā'* (učači Kur'ana). Među njima su se posebno isticali: prva četverica halifa, Ubayy b. Ka'b, 'Abdullāh b. Mas'ūd, Abū ad-Darda', Zayd b. Ṭābit, Abū Mūsā al-Aš'arī i dr. Oni predstavljaju okosnicu predajnih puteva (seneda) deseterice kiraetskih imama koji sežu do Poslanika, s.a.v.s. Vidi: Dževad Šošić, *Kiraeti u tefsiru Al-Ġāmi' li aḥkāmī'l-Qur'ān imama Kurtubija*, El-Kalem i FIN, Sarajevo, 2014, str. 92.

4 Muḥammad b. Muḥammad b. Muḥammad b. 'Alī b. Yūsuf al-'Umrī aš-Širāzī aš-Šāfi'ī, poznat kao Ibn al-Ġazarī rođen je 25. ramazana 833/3. decembra 1350. godine u Damasku. Dao je nemjerljiv doprinos u oblasti tedžvidske i kiraetske nauke. Napisao je veliki broj djela, među kojim su: *An-Našr fī al-qirā'āt al-'ašr*, *ad-Durra al-muḍiyya fī al-qirā'āt at-talāt al-marḍiyya*, *al-Muqaddima fīmā yağīb 'alā qāri' al-Qur'ān an ya'lamah* itd. Preselio je na Ahiret u Širazu 5. rebiu-l-evvela 833/10. decembra 1429. godine. (Kaḥḥāla, 'Umar Riḍā, *Mu'ğam al-Mu'allifīn – Tarāğim muṣannifī al-kutub al-'arabiyya*, Bayrūt, 1993, III sv., str. 687; Ibn al-Ġazarī, *Manzūma al-Muqaddima fīmā yağīb 'alā qāri' al-Qur'ān an ya'lamah*, Dār nūr al-maktabāt, Ġaddah, 2006, str. 3-5. S obzirom na to da izvori navode imena u različitoj formi, mi smo ih navodili prema naprijed citiranom djelu *Kaḥḥāla*).

5 Qadūrī al-Ḥamad, *ad-Dirāsāt aṣ-ṣawtiyya*, str. 17.

Izrada komentara djela iz oblasti kiraetā i tedžvida svoj vrhunac doživljava s pojavom Ibn el-Džezerija. Pored mnoštva kapitalnih djela iz oblasti kiraetā, kakva su *An-Našr fī al-qirā'āt al-'ašr i ad-Durra al-muđiyya fī al-qirā'āt at-talāt al-marđiyya*, Ibn el-Džezeri je napisao najpoznatije djelo iz tedžvida – kasidu *al-Muqaddima fī mā yağib 'alā qāri' al-Qur'an an ya'lamah* poznata kao *Al-Muqaddima al-Ġazariyya* ili samo *Ġazariyya*. Stoljećima se ova kasida smatra najboljim tedžvidskim djelom, što potvrđuje i mnoštvo prijepisa, komentara i prijevoda na veliki broj svjetskih jezika.⁶ U Gazi Husrev-begovoj biblioteci čuvaju se dvadeset dva prijepisa i trideset dva komentara *Ġazariyye*, a najstariji datira iz 1577. godine.⁷

Osim navedenih, popularnošću su se isticala i slijedeća djela:

- *'Umda al-muḥīd wa 'idda al-mağīd fī ma'rifa at-tağwīd* – 'Alī b. Muḥammad b. 'Abduššamad al-Hamadānī as-Saḥāwī (umro 643/1245. godine) poznata kao *Nūniyya al-Saḥāwī*,⁸

- *Tuḥfa al-'atfāl wa al-ğilmān fī tağwīd al-Qur'an* – Sulaymān ibn Ḥusayn ibn Muḥammad al-Ġamzūrī aš-Šafi'ī (umro 1198/1782. godine),⁹

- *Al-Burhān fī tağwīd al-Qur'an* – Muḥammad Šadiq al-Qamḥāwī (umro 1399/1979. godine) i dr.¹⁰

Udžbenici tedžvida u obrazovnim institucijama Osmanskoga Carstva

Podučavanje pravilnom učenju Kur'ana kroz historiju u svim muslimanskim sredinama, pa tako i Osmanskom Carstvu, imalo je prioritet u odnosu na svaki drugi vid obrazovanja. Zbog toga se kurikulum Sibjan mekteba u cijelome Carstvu može okarakterisati kao *Program u čijem središtu je Kur'an*.¹¹ U različitim vremenskim periodima formirano je više vrsta obrazovnih institucija u kojima je bilo zastupljeno podučavanje učenju Kur'ana. Neke od njih nose naziv: Maktab, Maktab-i Sibyān, Dār al-Kuttāb, Dār al-Qur'an,

6 Kurra' hafiz Dževed Šošić napisao je komentar *Ġazariyye* na bosanskom jeziku. Knjiga je trenutno u štampi.

7 R-3429.

8 Alī b. Muḥammad b. 'Abduššamad al-Hamadānī as-Saḥāwī, *'Umda al-muḥīd wa 'idda al-mağīd fī ma'rifa at-tağwīd (Nūniyya al-Saḥāwī)*, dostupno na: https://www.alukah.net/manu/files/manuscript_5139/makhtotat.pdf, (Pristupljeno 10.10.2018.).

9 Sulaymān b. Ḥusayn b. Muḥammad al-Ġamzūrī, *Matn Tuḥfa al-'atfāl wa al-ğilmān fī tağwīd al-Qur'an*, Mu'assasa al-Qur'an al-kařim wa as-sunna al-nabawiyya, Al-Šāriqa, 2014.

10 Muḥammad Šadiq al-Qamḥāwī, *Al-Burhān fī tağwīd al-Qur'an*, 'Ālam al-kutub, Bayrūt, 1985.

11 Cahid Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, I, İfav Yayınları, İstanbul, 2005, str. 77.

Kuttāb, Madrasa al-Qur'ān, Dār al-Qurrā i dr.¹² Tedžvid je bio neizostavni dio kur'anskoga obrazovanja, što potvrđuje i veliki broj sačuvanih djela iz ove oblasti.¹³

Najveća biblioteka orijentalno-islamskih rukopisa na svijetu, *Sulejmanija* u Istanbulu, u svojim fondovima sadrži preko sedam stotina djela u vezi sa tedžvidom. Mnoga navedena djela nose uopćene nazive poput *Tağwīd*, *Risāla at-Tağwīd*, *Tağwīd Risālasī*, *Bir Tağwīd Risālasī*, *Tağwīd Uzarina Bir Risāla*, *Kitāb at-Tağwīd*, *Kitāb fī at-Tağwīd*, *Šarḥ at-Tağwīd*, *Qawā'id-i Tağwīd*, *Qavā'id-i Qur'ān*, *Qavā'id-i Tağwīd aš-Šarīf*, *Kitāb Tağwīd Qur'ān*, *Manzūma fī at-Tağwīd*, *At-Tağwīd al-Qur'ān al-'Aẓīm* i *Muḥtaṣar Šarḥ at-Tağwīd*. Kod većine rukopisa ne navode se podaci o autoru ili vremenu nastanka djela.

Među navedenim djelima posebno se izdvaja njih nekoliko: *Tarğama-i Ğazarī* - Aḥmad b. Muḥammad al-Mağniṣī (umro 1000/1591.), *Ġuhd al-Muqill* – Sačakli-zāde al-Mar'aṣī (umro 1145/1732.), *Tarğama-i Durr-i Yatīm* – Eskiği-zāde (umro 1243/1827.), *Al-Qawl as-Sadīd fī 'Ilm at-Tağwīd* - Maḥmad Zihnī-afandī (umro 1331/1913.), *Durr-i Yatīm* - Muḥammad Birgiwī (umro 981/1573.), te djelo *Tağwīd-i Qarabāš* - 'Abdurrahmān Qarabāšī (umro 904/1498.).¹⁴

Neophodno je istaknuti da kod djela iz oblasti tedžvida na osmanskoturskom jeziku veći dio naslova čine različite obrade (komentari, glose i superglose) Karabašijevog tedžvida, dok se kod djela na arapskome jeziku uglavnom radi o obradama Šatibijina i Džezzerijeva djela.

Na osnovu analize formalnih karakteristika tedžvida, možemo izvući slijedeće zaključke:

- Prvo, veći broj djela koncipiran je u formi pitanja i odgovora, što nedvosmisleno upućuje na to da su ciljne grupe na koje se odnose ova djela učenici i mlađe osobe, te da postoji intencija da se na što jednostavniji način omogući savladavanje osnovnih tedžvidskih pravila. Na isti zaključak navodi i činjenici-

12 Abdullah Emin Çimen, *Osmanlı dönemi tecvid çalışmaları*, dostupno na: [https://mushaflariinceleme.diyaret.gov.tr/Documents/OSMANLI%20DONEM%C4%B0%20TECViD%20%C3%87ALI%C5%9EMALARI%20\(Prof.%20Dr.%20Abdullah%20Emin%20%C3%87%C4%B0MEN\).pdf](https://mushaflariinceleme.diyaret.gov.tr/Documents/OSMANLI%20DONEM%C4%B0%20TECViD%20%C3%87ALI%C5%9EMALARI%20(Prof.%20Dr.%20Abdullah%20Emin%20%C3%87%C4%B0MEN).pdf) (Pristupljeno 3.10.2018.).

13 Prilikom istraživanja kataloga biblioteka Sulejmanije i Islam Araştırma Merkezi u Istanbulu, Abdullah Emin Çimen je evidentirao ukupno osamdeset osam različitih tedžvidskih djela iz pera sedamdeset osam autora. Navedena djela su većinom na osmanskoturskom jeziku, dok je manji broj na arapskom jeziku. Za više pojedinosti vidi: Abdullah Emin Çimen, *Osmanlı dönemi tecvid çalışmaları*, op. cit.

14 Ali Çiftci, "Kur'an okuyucularının uygulamasında ittifak sağlayamadıkları bir konu olan iklâb'ın değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 2011., str. 237-256.

ca da djela u koja smo imali uvid ne posjeduju značajniju kaligrafskoumjetničku vrijednost.

- Drugo, značajan broj tedžvidskih djela pisan je u stihu, što je u skladu sa tradicijom pisanja stihovanih udžbenika u obrazovnom sistemu Osmanskoga Carstva.

- Treće, najveći broj tedžvidskih djela čine sastavni dio rukopisa u kojima je moguće pronaći i djela druge tematske sadržine, kao što su dove, različite forme zikra i slično, što ponovo navodi na zaključak da je naglasak stavljen na praktičnu primjenu i priručnički karakter djela.

Abdurrahman Karabaši i njegov tedžvid

Da su tedžvidski priručnici spadali među često prepisivana djela na našim prostorima svjedoči i podatak da se u različitim formama unutar rukopisnih kolekcija više biblioteka u Bosni i Hercegovini nalaze 372 rukopisa iz oblasti tedžvida. U djelu *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*¹⁵ dr. Ismet Kasumović navodi postojanje više prijepisa različitih djela iz oblasti kiraeta u periodu osmanske uprave u BiH, kao što su *Kašf al-asrār fī rasm Masāhif al-Qur'ān* (Raskrivanje tajni pisanja mushafa Kur'ana) Muḥammad as-Samarqandi (umro 600/1203.), koje je prepisano 997/1589., zatim *Kitāb at-tağwīd li kalām al-mağīd* (Pravila časnog govora) Ibn Kemal Paša-zāde (umro 940/1533.), prepisano 961/1553. godine, te čitav niz djela prepisanih u 16. stoljeću, među kojima je vjerovatno i djelo *Tağwīd-i Qarabāš*.¹⁶

Iako je djelo *Tağwīd-i Qarabāš* stoljećima korišteno kao udžbenik iz oblasti tedžvida, odnosno kiraeta širom Osmanskoga Carstva, u dostupnoj literaturi nismo pronašli niti jedan rad koji je temeljito obradio navedeno djelo.¹⁷

U većini kataloga orijentalno-islamskih rukopisa autorstvo spomenutoga tedžvida pripisuje se Abdurrahmanu Karabašiju.¹⁸ S obzirom na to da ovi

15 Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski kulturni centar Mostar, 1999., str. 218.

16 Isto, str. 218.

17 U magistarskoj disertaciji pod naslovom *Osmanlı kiraat alimleri (Osmanski učenjaci iz oblasti kiraeta)* autora Abdullaha Akyuza pobrojano je četiri stotine četrdeset pet učenjaka koji su se bavili kiraetom i pisali djela na tu temu. Ime Abdurrahmana Karabašija nije navedeno, iako su spomenuti autori koji su pisali komentare na njegov tedžvid. Više o navedenom vidi: Abdullah Akyuz, *Osmanlı kiraat alimleri*. Dostupno na: <http://acikerisim.istanbul.edu.tr/bitstream/handle/123456789/33719/54979.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Pristupljeno 03.10.2018.)

18 Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, I, Sarajevo 1963., 134 i II, 1621/3; Fehmi Edhem Karatay, *Türkçe Yazmalar Katalğu*, I, Topkapı Sarayı Müzesi Kutüphanesi. Istanbul 1961, 10; Ramazan

izvori donose prilično štire informacije o navedenom autoru, među biografima postoji neslaganje o kojoj ličnosti je riječ. Poznati biograf i bibliograf autora koji su pisali na orijentalnim jezicima, Mehmet Süreyya, u djelu *Sicilli Osmani* navodi dvojicu Abdurrahmana Karabašija sa istim imenom i nadimkom.

Prvi je Abdurrahman Karabaši, šejh, koji je umro 940/1533.-34. godine. Za njega još tvrdi da je sagradio mesdžid i da mu je sinu bilo ime Mahmud-efendi.¹⁹ O istome autoru govori i Bursalı Mehmed Tahir u svome djelu *Osmanlı Muellifleri*, gdje navodi: *Prenosi se da je autor poznatoga djela iz oblasti tedžvida „Karabaš” Šejh Abdurrahman Karabaš, koji je umro 940/1533-34. godine u Istanbulu i ukopan je u haremu mesdžida Mehmed-paše. Ova risala je prvi put napisana (štampana, op. a.) 1251/1835-36. godine po Hidžri od strane Hamza-i Miskina, zajedno sa njegovim djelom “Tevvīd-i Edāiyye”.* Mehmed Tahir nije naveo posebno poglavlje o Abdurrahmanu Karabašiju, već je ovu bilješku naznačio u poglavlju u kome obrađuje ‘Alī-efendiju al-Halwatīja al-Atwala.²⁰

Drugi Abdurrahman Karabaši završio je jednu od mekanskih medresa i bavio se propovjedništvom, u čemo se posebno istakao. Umro je 1040/1630-31. godine. Navodi se i podatak da mu je bratu bilo ime Omer-efendija.²¹ U zasebnom poglavlju o navedenom Omer-efendiji, u istome djelu, navodi se podatak da mu je ocu bilo ime Mehmed, koji je najvjerojatnije otac i Abdurrahmana, da su imali i trećega brata Ali-efendiju, da je Omer vršio službu muderrisa ili učitelja prinčeva na sultanskom dvoru od dolaska na

---

Şeşen, *Muhtārāt min al-mahtūtāt al-‘arabiyya an-nādira fī maktabāt Turkiya*, Islam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (ISAR). Istanbul 1997., III, str. 2; Zejnil Fajić, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*. Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu. Svezak III. Sarajevo 1991., 2055/3 i XI, 6552; Fehim Spaho, *Arapski, perzijski i turski rukopisi Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu*. Sarajevo 1942., I, 35, str. 14; Haso Popara, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*. Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu. Svezak IX. London - Sarajevo 1422./2001., 5779/7; Mustafa Jahić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*. Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu. Svezak VI. London - Sarajevo 1420/1999., 4168/2; Osman Lavić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*. Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu. Svezak X. London - Sarajevo 1423/2002., 6013/2. U svim navedenim katalozima navodi se 904. godina po Hidžri kao godina smrti. Pretpostavljamo da se radi o pogrešci, jer u literaturi nismo pronašli ime Abdurrahmana Karabašija sa ovim datumom smrti, već sa datumima 940. odnosno 1040. godine prema hidžretskom kalendaru.

19 Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmani*, I, Tarih Vakfı yurt yayınları 30, Istanbul, 1996., str. 91.

20 Mehmed Tahir Bursalı, *Osmanlı Muellifleri*, I, Tarih Vakfı yurt yayınları 30, Istanbul, 1996, str. 148.

21 Isto.

vlast sultana Osmana II 1618. godine i da je umro 1039/1630. godine.²² Za vrijeme boravka u Mekki Abdurrahmana Karabašija, 1031. godine po hidžri osnovana je mederesa pod nazivom „Madrasa Qarabaš“, koja spada među najstarije medrese u Mekki u periodu Osmanske uprave. Osnovao ju je tadašnji Mekanski kadija.²³ Iako u izvorima nismo pronašli podatak o kojem kadiji je riječ, na osnovu imena medrese i podudarnosti perioda u kome je Abdurrahman Karabaši djelovao u Mekki, može se pretpostaviti da je upravo on osnivač ove medrese.

Mada nije pouzdano utvrđena godina smrti autora kojima se može pripisati djelo *Tağwīd-i Qarabāš*, indikativan je navod da je riječ o tačno stotinu godina razlike, (940. i 1040. g. po hidžri) između smrti dvojice autora sa istim imenom i nadimkom. Ako uzmemo u obzir pretpostavku da se često datum smrti autora nekoga djela preuzima iz prijepisa nekog od njegovih djela, postoji mogućnost da se radi o pogrešnome navođenju godine smrti, pa čak i da je riječ o istoj osobi.

Istraživanja na ovu temu vršena su i u novije vrijeme. Jedan od takvih istraživača, Mefail Hızlı, tvrdi da je autor ovoga djela zapravo halvetijski šejh ‘Alī al-Aṭwal,²⁴ mada ostavlja i mogućnost da bi autor djela mogao biti i gore spomenuti šejh Karabaši iz XV stoljeća.²⁵

22 Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmani*, IV, Tarih Vakfı yurt yayinlari 30, Istanbul, 1996., str. 1318.

23 Muḥammad b. Abdurrahman al-Ḥaṣīn, „Dawr al-Waqf fī ta’sīs al-madāris wa al-arbiṭa wa al-muḥāfaẓa ‘alayhā fī al-Madīna al-Munawwara“, *Mağalla Ġāmi’a al-Malik Su’ūd*, Rijad, 1997., str 72. Dostupno na: https://cap.ksu.edu.sa/sites/cap.ksu.edu.sa/files/imce_images/jap_ksu_1997_ar2.pdf (Pristupljeno 20.10.2018.).

24 O ‘Alī al-Aṭwalu, (umro 1097/1686.), u izvorima je moguće pronaći više podataka. Puno ime mu je ‘Alī al-Aṭwal b. Muḥamamd al-Qaṣṭamūnī ar-Rūmī al-Ḥalwatī aš-Ša’bānī, poznat kao Qarabāšī. Rođen je 1020/1611. u Arapkiru. Nakon školovanja u Čankiriju (Çankırı) i Istanbulu odlazi u Kastamonu gdje se priključuje šejhu šabanijskoga tarikata Ismailu Çorumiju. Nakon kratkog vremena provedenog u Kastamonu-u, dvadeset godina boravi u arapskom svijetu, da bi se 1081/1670. godine vratio u Istanbul, gdje postaje vaiz Valide-i Atik džamije na Uskudaru i šejh istoimene tekije. Navodi se da je osnivač karabašijskoga ogranka halvetijskog/šabanijskog tarikata i da je imao na hiljade sljedbenika i na stotine zamjenika. Imao je veliki utjecaj i na sultana Mehmeda IV. Autor je mnogobrojnih djela među kojima se izdvajaju *Kāšif Asrār*, komentar na Ibn al-‘Arabijevo djelo *Fuṣūṣ al-ḥikam*, zatim *Ġāmi’ asrār al-fuṣūṣ*, *Dawrān aṣ-šūfiyya* i dr. Umro je 1097/1686. godine (Diyanet Islam Ansiklopedisi, XXIV. str. 369-371., Mustafa Tatçı - Cemal Kurnaz, *Karabaş-ı Velī*, Tasavvuf, br. 6, Ankara, 2001, str. 35-359; Kaḥḥala, VII, str. 39.).

25 Mefail Hızlı, *Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler*, XVII, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, br. 1, 2008, str. 26.

Među bosanskohercegovačkim istraživačima koji su se bavili ovom temom izdvajamo mišljenje hafiza Mahmut-ef. Traljića, koji navodi da djelo pripada Abdurrahmanu Karabašiju.²⁶

Na osnovu prethodno navedenog, izuzetno šturih podataka o šejhu Abdurrahmanu Karabašiju iz XV stoljeća, te činjenice da je Abdurrahman b. Mehmed Karabaši (u. 1040/1630-31. godine) obnašao značajne funkcije u Mekki i bio ugledan alim, kao i činjenice da prvi kod nas poznati prijepisi djela *Tagwīd-i Qarabāš* potječu iz XVIII stoljeća, smatramo da je veća vjerovatnoća da je upravo Abdurrahman b. Mehmed Karabaši (u. 1040/1630-31. godine) autor ovoga djela.

Prijepisi Karabašijevog tedžvida u bosanskohercegovačkim bibliotekama

Što se tiče prijepisa Karabašijevog tedžvida u rukopisnim zbirkama u BiH ustanovili smo postojanje ukupno četrdeset šest primjeraka, te jedno djelo za koje se tvrdi da je komentar ovoga tedžvida, a koji nismo uspjeli pronaći u dostupnim izvorima.²⁷ Od četrdeset šest prijepisa tedžvida, njih trideset pet čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci,²⁸ pet u Nacionalnoj i univerzitet-skoj biblioteci Bosne i Hercegovine,²⁹ četiri u Historijskom arhivu Sarajevo,³⁰ te po jedan primjerak u Općoj biblioteci u Tešnju³¹ i Arhivu Hercegovine u Mostaru.³²

Naziv ustanove	Broj prijepisa
Gazi Husrev-begova biblioteka	35
Nacionalna i univerzitet-ska biblioteka BiH	5
Historijski arhiv grada Sarajeva	4

26 Mahmut Traljić, *Tedžvidi na bosanskom jeziku*, (prema: Fadil Fazlić, *Tedžvid: pravila o učenju Kur'ana, a.š., za studente Fakulteta islamskih nauka, I*), El-Kalem, 1997., str. 205.

27 R-6654. Vidi: Zejnil Fajić, *Katalog arapskih, perzijskih, turskih i bosanskih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke*, XI, GHB-Al-Furqan, London-Sarajevo, 2003, str. 143. Uvidom u sam tekst komentara ustanovili smo da je zapravo riječ o komentaru na Birgivijev tedžvid pod naslovom *Durr-i Yatīm*.

28 R-2591/10, R-1672/2, R-4279/2, R-877/3, R-2722/4, R-6874/3, R-2685/2, R-624/2, R-7792/2, R-2038/2, R-7700/7, R-5176/3, R-8216/4, R-8672/2, R-2055/3, R-2815/2, R-5526/2, R-5939/1, R-6622/1, R-6654, R-7271, R-7976, R-7983, R-7986, R-7987, R-7988/1, R-1180/5, R-8596/6, R-2071/10, R-9027/1, R-624/2, R-7276/2, R-10522, R-10532, R-10556 i R-10497.

29 Rs-658/2, Rs-723, Rs-520, Rs-392/3 i Rs-570/4.

30 R-484, R-567, R-279/4, R-161/3

31 75/2

32 176/2

Arhiv Hercegovine u Mostaru	1
Opća biblioteka Tešanj	1

Struktura broja prijepisa djela Tağwīd-i Qarabāš
u rukopisnim zbirkama u Bosni i Hercegovini

Najstariji prijepis tedžvida koji se čuva u bosanskohercegovačkim rukopisnim zbirkama potječe iz 1171/1758. godine. Djelo je sastavni dio zbirke od ukupno šest djela, uglavnom vjerske tematike, te nekoliko kazivanja. Prepisao ga je Ibrahim, sin Salih-agin, iz Prusca, džizjedar (sakupljač glavari-ne) za Duvno i okolinu.³³ Na osnovu pečata na naslovnoj stranici vidi se da je spomenuti rukopis za Elči Ibrahim-pašinu biblioteku u Travniku uvakufio Muhammed, sin Mustafin, 1289/1872. godine. Osim navedenog, još šest primjeraka prepisano je u XVIII, te jedanaest primjeraka u XIX stoljeću. Kod preostalih dvanaest primjeraka nije navedena godina prijepisa.

Na osnovu zabilješki o prijepisu može se zaključiti da je Karabašijev tedžvid prepisivan u različitim krajevima Bosne i Hercegovine. Tako imamo bilješku da je jedan primjerak prepisao Mustafa-beg, sin Husejna Pašovića iz Prijedora, drugi Abdullah, sin mula Saliha Hromića iz Stoca (porodica Hromić je u svojoj zbirci imala preko pet stotina rukopisa),³⁴ treći Muhammed, sin hadži Huseina Tatarevića, iz Fojnice itd.

Sadržaj Karabašijevog tedžvida

Uvidom u samu strukturu Karabašijevog tedžvida možemo zaključiti da nije riječ o obimnom tedžvidskom djelu koje tretira sve ili većinu temeljnih oblasti kojima se tedžvid bavi, nego je riječ o priručniku u kojem su pojašnjenja tek osnovna tedžvidska pravila.

Nakon ĥamdele i tašrije autor je podijelio tedžvid u dvadeset i dva poglavlja: Obična dužina (*madd tabī'ī*), Spojena dužina (*madd muttašil*), Rastavljena dužina (*madd munfašil*), Stalna dužina (*madd lāzim*), Nestalna dužina (*madd 'arīd*), Poluvokalna dužina (*madd līn*), Pravila vezana za nūn sākin i tanvīn, Skrivanje nūn sākina i tanvīna (*iḥfā'*), Potpuni izgovor nūn sākina i tanvīna (*iḥār*), Preobrazba nūn sākina i tanvīna (*iqlāb*), Asimilacija s nazalizacijom (*idḡām ma' al-ḡunna*), Asimilacija bez nazalizacije (*idḡām bilā ḡunna*), Asimilacija istih harfova (*idḡām miṭlayn*), Asimilacija srodnih harfo-

33 R-877/3. Vidi: Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, perzijskih, turskih i bosanskih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke*, II, GHB-Al-Furqān, London-Sarajevo, 2003, str. 691.

34 Fehim Nametak, "Važniji legati u rukopisnom fondu GHB u Sarajevu", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XIII-XIV, Sarajevo, 1987, str. 7.

va (*idġām mutaġānisayn*), Asimilacija bliskih harfova (*idġām mutaġāribayn*), Asimilacija lāma u sunčeve harfove (*idġām šamsiyy*), Potpuni izgovor lāma ispred mjesečevih harfova (*izhār qamariyy*), Odskakanje harfova (*qalqala*), Pravila izgovora konsonanta rā (*ḥukm ar-rā'*), Pravila izgovora riječi Allah (*lafzatullāh*), Izgovor spojene lične zamjenice trećeg lica jednine (*ḍamīr*) i *Sakta*.

Osim što ne navodi nijednu definiciju tedžvida, autor ne govori ni o nekim od osnovnih tedžvidskih tema kao što su ishodišta harfova (*maḥāriġ al-ḥurūf*), stalna svojstva harfova (*ṣifāt lāzima*), pravila učenja *isti'āde* i *basmale*, početna i pauzalna forma (*al-waqf va al-ibtidā'*). Također, izostavljena su tedžvidska pravila koja se u Hafšovom rivajetu³⁵ primjenjuju na jednom ili nekoliko mjesta, a to su: umekšan izgovor hemzeta (*tashīl*) i specifični izgovor vokala ā (*imāla*).

Autor na vrlo jednostavan i čitatelju prijemčiv način objašnjava i definiše tedžvidska pravila. Za neke tedžvidske termine, kao što su *iqḷāb*, *išmām*, *rawm*, *ġunna*, *qalqala* i sl., navodi i definicije na arapskom jeziku. Poslije definicije u pravilu navodi jedan ili više primjera iz Kur'ana časnog.

Iako smo svjesni činjenice da je u ovom slučaju riječ o priručniku tedžvida, po svemu sudeći namijenjenom za običan muslimanski svijet i učenike, a ne stručnjake, ipak ćemo se ovom prilikom osvrnuti na one dijelove Karabašijevog tedžvida za koje smatramo da na izvjestan način odstupaju od standarda tedžvidske nauke ili mogu biti predmetom rasprave, te ih je zbog toga neophodno dodatno pojasniti.

Dužine

Na samome početku autor pojašnjava tedžvidski termin *ḥarf al-madd* (harf dužine) i uslove njegovog nastanka. Nakon toga pojašnjava i termin *sabab al-madd* (uzročnik dužine) kojim se u tedžvidu označavaju uzročnici izvedenih dužina: *hemze* i *sukūn*. Zanimljivo je da za *hemze* kaže kako ga nazivaju „elif sa sukūnom“³⁶ iako prethodno pojašnjava da je elif sa sukūnom jedan od tvorbenika harfa dužine.

Madd tabī'ī

Nakon što je definisao termin *madd tabī'ī* i naveo nekoliko primjera, autor govori o trajanju obične dužine. On navodi da obična dužina traje koli-

35 Ḥafšov rivajet od imama 'Ašima al-Kūfija najrasprostranjenija je varijanta čitanja Kur'ana.

36 „Dva su uzročnika medda; hemze i sukun. Hemze nazivaju *elif sa sukunom*. Sukun podrazumijeva harf bez hareketa.“

ko jedan *elif*, a da to podrazumijeva vrijeme koje je potrebno da se podigne jedan prst. U klasičnim tedžvidskim djelima kao mjerna jedinica dužina obično se uzima *ħarake* koje se definiira kao „vremenski interval potreban za izgovor konsonanta sa kratkim vokalom (*fatha*, *damma*, *kasra*)“.³⁷ Obična dužina, ukoliko u obzir uzmemo ovaj način mjerenja dužine, traje koliko dva ħareketa, odnosno onoliko koliko je potrebno da se uzastopno izgovore dva konsonanta sa ħareketom. Valja napomenuti da je tedžvid prije svega vještina, te da se teorija tedžvida uvijek prenosila i učila uz praktičnu primjenu pred stručnim osobama. Smatramo da ni jedan ni drugi sistem određivanja trajanja dužina nije egzaktno nego se njima samo želi dati predodžba o trajanju dužina. Međutim, koju god odrednicu prilikom mjerenja kurʿanskih dužina uzmemo treba imati u vidu precizirane razlike u njihovom trajanju.

Izvedene dužine

U nastavku svoga tedžvida autor govori o izvedenim dužinama, a to su: spojena (*muttašil*), rastavljena (*munfašil*), stalna (*lāzim*), nestalna (*ʿariḍ*) i poluvokalna dužina (*līn*). Tom prilikom navodi klasične tedžvidske definicije dužina i po nekoliko primjera za svaku od njih.

Smatramo važnim, ovom prilikom, osvrnuti se na odrednice trajanja dužina kojim se autor koristi.

Govoreći o spojenoj dužini (*madd muttašil*), autor navodi da pripada kategoriji obavezne dužine (*wāğib*) i pojašnjava da to znači da su kiraetski imami saglasni da traje obavezno duže od obične dužine. Zatim navodi da u Hafsovom rivajetu ova dužina traje koliko četiri elifa. Ukoliko uzmemo u obzir da, prema autoru, osnovna dužina traje jedan elif, onda bi spojena dužina trajala četiri osnovne dužine, što se ne slaže sa klasičnim tedžvidskim djelima.³⁸

37 Vidi: Ayman Rušdī, *At-Tağwīd al-muṣawwar*, Maktaba B. al-Ġazārī, Damask, II sv., str. 315.

38 S obzirom na dužinu trajanja, u klasičnim tedžvidskim djelima spominje se pet različitih kategorija dužina:

1. *qaṣr* – dužina u trajanju od dva hareketa,
2. *fuwayq al-qaṣr* – dužina u trajanju od tri hareketa,
3. *tawassuṭ* – dužina u trajanju od četiri hareketa,
4. *fuwayq al-tawassuṭ* – dužina u trajanju od pet hareketa i
5. *ḫīl* – dužina u trajanju od šest hareketa.

Prilikom atikulacije kurʿanskih dužina, također, treba imati u vidu da postoje različite brzine učenja Kurʿana:

- a) *taḥqīq* – spori tempo učenje,
- b) *tadwīr* – umjereni tempo učenja i
- c) *ħadr* – brzi tempo učenja.

Od brzine učenja zavisi i trajanje dužina. Tako je, npr., *tawassuṭ* u sporijem učenju duže od *tawassuṭa* u umjerenom učenju, a *qaṣr* u umjerenom duže je od *qaṣra* u brzom učenju i sl.

Rastavljena dužina (*madd munfašil*), navodi autor, pripada kategoriji dozvoljene dužine (*ğā'iz*) što znači da se kiraeti i rivajeti razlikuju po pitanju trajanja. Zatim navodi da u Hafsovom rivajetu, prema kojem je pisan ovaj tedžvid, ona traje četiri elifa.

Prema Šatibiji,³⁹ najpoznatijem predajnom putu Hafsovog rivajeta, spojena i rastavljena dužina traju četiri do pet hareketa (*tawassuṭ* ili *fuwayq al-tawassuṭ*).

Također, govoreći o stalnoj dužini (*madd lāzim*), autor navodi da u svim kiraetima traje obavezno četiri elifa. Prema klasičnim tedžvidskim djelima, stalna dužina u svim kiraetima traje obavezno šest hareketa (*tūl*).

Zanimljivo je da prilikom pojašnjavanja varijanti izgovora nestalne (*madd 'āriḍ*) i poluvokalne dužine (*madd līn*) autor prvi put uvodi termine *qaṣr*, *tawassuṭ* i *tūl*. Tako navodi da, ukoliko je uzročnik dužine nestalni *sukūn* (*sukūn 'āriḍ*), dozvoljeno je učiti *qaṣrom*, *tawassuṭom* ili *tūlom*, s tim što ne definiše koliko traje svaka od tih kategorija.

Smatramo da su navedene razlike u određivanju trajanja dužina rezultat različitih pristupa definiranju tedžvidskih pravila, ili su pokazatelj autorove namjere da pojednostavi primjenu navedenih tedžvidskih pravila. Po svemu sudeći, pod odrednicom „četiri elifa“ autor misli na *tūl*, jer se u nekim predajnim putevima Hafsovog rivajeta spojena (*muttašil*) i rastavljena (*munfašil*) uče kao i stalna dužina (*lāzim*).

Namjera autora da na jednostavan i sažet način pojasni tedžvidska pravila posebno je očita ukoliko se osvrnemo na varijante primjene nestalne i

---

U različitim kira'etima, rivajetima i predajnim putevima kur'anske dužine različito se retiraju. Imajući to u vidu, možemo ih podijeliti u tri kategorije:

1. *lāzim*– u svim kiraetima uči se obavezno šest hareketa (*tūl*). U ovu kategoriju spada *madd lāzim*.
2. *wāğib*– u svim kiraetima uči se obavezno duže od obične dužine, ali postoje razlike između kiraeta, rivajeta i predajnih puteva u tačnom intervalu njena trajanja. U ovu kategoriju spada *madd muttašil*.
3. *ğā'iz* – dozvoljeno je skratiti ovu dužinu na nivo obične dužine, ali postoje razlike između kiraeta, rivajeta i predajnih puteva o tačnom intervalu njena trajanja. U ovu kategoriju spadaju *madd munfašil*, *madd 'āriḍ*, *madd līn* i *madd badal*. Vidi: Suwayd, *At-Tağwīd*, str. 360.

39 Poznato kiraetsko djelo – kasida *Hirz al-amānī wa wağh al-tahānī*, u kojoj je u formi stihova sažeo sedam mutevatir kiraeta prema *Taysīru* imama Ad-Dānīja, poznata kao *Šāṭibiyya*. Autor djela je Abū Muḥamad Qāsim b. Fīrūh al-Ru'aynī al-Šāṭibī. Rođen je krajem 538. god. po Hidžri u selu Šāṭiba u Španiji i jedan je od najpoznatijih učenjaka svoga vremena. Dao je veliki doprinos razvoju nauke o kira'etima, a bio je i vrsni poznavalac hadisa i arapskoga jezika. Na Ahiret je preselio u Egiptu 590. god. po Hidžri. Napisao je nekoliko djela, a najpoznatija je gore navedena njegova kasida. Imam Šāṭibī je, također, iza sebe ostavio djelo u formi stihova iz oblasti kur'anske ortografije pod naslovom *Al-'Aqīla fīrasm al-Qur'ān*. Vidi: Ibn al-Ġazārī, *Ġāya al-nihāya*, I sv., str. 3.

poluvokalne dužine, gdje objašnjavajući varijante ovih dvaju dužina, ujedno objašnjava i moguće načine pauziranja na kratkim vokalima.

Tako navodi da su prilikom ove dvije dužine, ukoliko je uzročnik nestalni sukun, dozvoljene slijedeće varijante:

1. Ukoliko stajemo na konsonantu koji je sa *fethom* dozvoljene su tri varijante dužine: *qaṣr*, *tawassuṭ* ili *tūl*;

2. Ukoliko stajemo na konsonantu koji je sa *kesrom* dozvoljene su tri varijante dužine: *qaṣr*, *tawassuṭ* ili *tūl*, i *rawm*⁴⁰ kao četvrta varijanta;

3. Ukoliko stajemo na konsonantu koji je sa *dammom* dozvoljene su tri varijante dužine: *qaṣr*, *tawassuṭ* ili *tūl*, *qaṣr* sa *išmāmom*⁴¹, *tawassuṭ* sa *išmāmom*, *tūl* sa *išmāmom*, i *rawm* kao sedma varijanta.⁴²

Sakta

Autor u posljednjem poglavlju svoga Tedžvida govori o specifičnom načinu pauziranja koji se u tedžvidskoj nauci označava terminom *sakta*. Navedena je definicija na arapskom jeziku kojom se pojašnjava da sekta znači „prekinuti glas bez uzimanja daha“, a zatim i četiri mjesta na kojima se u Hafsovom rivajetu primjenjuje ovo tedžvidsko pravilo.⁴³

40 *Rawm* je artikulacija dijela hareketa koja se primjenjuje u pauzalnoj formi. Vidi opširnije: Fadil Fazlić, *Mushaf Fadil-paše Šerifovića*, El-Kalem i FIN, Sarajevo, str. 229.

41 *Išmām* je neobična labijalizacija *damme*, koja, u praktičnom smislu, znači: specifičnim položajem usana ukazati na postojanje *damme* u osnovi riječi, s tim da se *damma* ne artikulira.

42 Zapravo je riječ o tri moguće varijante pauziranja, a to su:

1. Izgovoriti pravi *sukūn*. Primjenjuje se na na *fethi*, *kesri* i *dammi*. U tom slučaju dozvoljene su tri varijante dužine (*qaṣr*, *tawassuṭ* ili *tūl*).
2. Prilikom pauziranja primijeniti *išmām*, što znači nakon *sukūna* usnama ukazati na *dammū*. Primjenjuje se samo na *dammi* i, s obzirom na činjenicu da izgovorimo *sukūn* prije *išmāma*, prije njega su dozvoljene tri navedene varijante dužine.
3. Primijeniti *rawm*, odnosno izgovoriti jednu trećinu hareketa. Primjenjuje se na *kesri* i *dammi*. Ukoliko primjenjujemo *rawm* izgovorit ćemo dio hareketa, odnosno nećemo izgovoriti *sukūn* kao uzročnik dužine. Stoga prethodnu dužinu možemo proučiti samo kao običnu (*qaṣr*).

43 Autor ne spominje da se *sakta* u Hafsovom rivajetu može primijeniti na još dva mjesta:

1. Između sura el-Enfāl i et-Tewbe:

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٧٥) بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ

Dozvoljene varijante u ovome slučaju su: pauzirati na kraja sure el-Enfal, primijeniti *iqḷāb* ili primijeniti *saktu*.

2. Između 28. i 29. ajeta sure el-Hāqqa:

مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيهِ (٢٨) هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِيهِ (٢٩)

Dozvoljene varijante u ovome slučaju su: pauzirati na kraja 28. ajeta, primijeniti *idḡām miḡlayn* ili primijeniti *saktu*.

Zanimljivo je da autor upućuje učeće Kurʿana koji primjenjuju *saktu* u riječima:

لم يتسنه⁴⁴ - كتابيه⁴⁵ - حسابيه⁴⁶ - ماليه⁴⁷ - سلطانيه⁴⁸ - وما أدراك ماهيه⁴⁹

kako trebaju naglasiti konsonant *hā*. To potvrđuje činjenicom da imam Asim el-Kufi uvijek primjenjuje potpuni izgovor konsonanta *hā*, dok se u nekim kiraetima *hā* ne izgovara osim u riječima كتابيه i حسابيه.

Nije rijedak slučaj da autori tedžvidskih djela posebno naglašavaju izgovor određenih konsonanata u specifičnim pozicijama, posebno ukoliko je takva greška prisutna u praksi njihovih savremenika.

Istina je da kufanski imami Hamza i el-Kisāʿī izostavljaju konsonant *hā* ukoliko uče spojeno (*hāla al-waṣl*) u nekim od navedenih riječi.⁵⁰

Očito je namjera autora bila da ukaže učačima na moguće greške u primjeni varijanti iz različitih kiraeta, vjerovatno jer je takva praksa bila prisutna u njegovo vrijeme. Međutim, ostaje najjasno zašto je izgovor navedenih riječi povezaao sa *sektom* u Hafsovom rivajetu.

Utjecaj Karabašijevog tedžvida na tedžvide na bosanskom jeziku

S obzirom na to da je Karabašijev tedžvid bio dugo u upotrebi na prostoru Bosne i Hercegovine, moguće je primijetiti određene podudarnosti sa tedžvidima objavljenim na bosanskom jeziku.

Prema našim saznanjima, do danas je na bosanskom jeziku napisano dvanaest tedžvida. Četiri su štampana arebicom, četiri latinicom, jedan arebicom i latinicom, a postoje i četiri tedžvida u rukopisu. O tedžvidima objavljenim

44 el-Beqare, 259.

45 el-Hāqqa, 19.

46 el-Hāqqa, 20.

47 el-Hāqqa, 28.

48 el-Hāqqa, 29.

49 el-Qāriʿa, 10.

50 Kufanski imami Hamza i el-Kisāʿī izostavljaju konsonant *hā* ukoliko uče spojeno (*hāla al-waṣl*) u riječi لم يتسنه iz 259. ajeta sure el-Beqare. Objasnjavajući ove kiraetske varijante imam Šatibi kaže:

وصل يتسنه دون هاء شمر دلا

Nakon što je u stihu objasnio ovu varijantu, imam Šatibi navodi riječ شمر دلا spominjući na taj način simbol kufanskih imama Hamze i Kisāʿīja (ش).

Također, Hamza izostavlja *hā* u riječima ماليه, ماهيه, سلطانيه i حسابيه, opet samo ukoliko uči spojeno (*hāla al-waṣl*), a imam Šatibi to pojašnjava sljedećim stihovima:

ويخفى شفاء ماليه فصلو سلطانيه من دون هاء فتوصلا

Vidi: Sayyid Lāšīn Abū al-Farağ i Ḥālīd b. Muḥammad al-ʿIlmī, *Taqrīb al-maʿānī fī šarḥi Ḥīrīz al-amānī fī al-qiraʿāt al-sabʿ*, Maktaba Dār al-zamān, Medina, 2013., str. 333. i str. 766.

na bosankom jeziku pisao je rahmetli hafiz Mahmut Traljić⁵¹ zbog čega nećemo detaljno predstavljati svaki od navedenih tedžvida, nego ćemo ih ovom prilikom samo pobrojati:

1. Sejfullah Proho, *Tedžvidi Inās*, Na najlakši i najkraći način na bosanskom jeziku tedžvid, Sarajevo, 1907.
2. Ibrahim Puška, *Tedžvidi Edaijje bosnevi*, Sarajevo, 1907.
3. Muhamed Seid Serdarević, *Ta'limi tedžvid*, Nužno gradivo iz tedžvida za mektebi ibtidaijje s uputom u način obrađivanja njegovog, Sarajevo, 1912.
4. Hasan Heremić, *Tedžvid za drugi i treći razred mektebi ibtidaijje u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1920.
5. Omer Štulanović, *Tedžvid*, Priručnik za obuku pravilnog učenja Kur'ana, Sarajevo, 1973.
6. Hafiz Kamil Silajdžić i kurra hafiz Ibrahim Trebinjac, *Ahkamu-t-tedžvid*, Pravilno učenje Kur'ana, Sarajevo, 1973.⁵²
7. Hafiz Fadil Fazlić, *Tedžvid – pravila o učenju Kur'ana*, FIN i El-Kalem, Sarajevo, 1997.
8. Sejid Strika, *Tedžvid – priručnik za pravilno učenje Kur'ana sa vježbama*, Sarajevo, 2018.

Analizom sadržaja Heremićevog *Tedžvida za drugi i treći razred mektebi ibtidaijje u Bosni i Hercegovini* nije teško primijetiti da je njegov uzor bio Karabašijev tedžvid. Iako su neka poglavlja u odnosu na Karabašijev tedžvid ispuštena, a druga dodana, stječe se dojam da je Heremićev *Tedžvid* većim dijelom prijevod Karabašijevog.

I u tedžvidima ostalih autora koji su pisali na bosanskom jeziku lahko se mogu uočiti podudarnosti ili sličnosti sa Karabašijevim tedžvidom. Tako, primjerice, Sejfullah Proho, Ibrahim Puška i Muhamed S. Serdarević prilikom definiranja izvedenih dužina koriste istu terminologiju i mjerne jedinice (npr. *elif*) koje koristi Karabaši. Za razliku od njih, Heremić kao mjernu jedinicu uzima “e”, Trebinjac i Silajdžić termin “obična dužina”, ali se i kod njih, kao i kod Karabašija, navodi da je to oznaka za interval potreban “da se podigne prst”.

Detaljnju analizu sličnosti i razlike Karabašijevog tedžvida i tedžvidā pisanih na bosanskom jeziku uradio je hafiz Mensur Malkić u magistarskom radu

---

51 Vidi: Mahmut Traljić, “Tedžvidi na bosanskom jeziku”, Fadil Fazlić, *Tedžvid – pravila o učenju Kur'ana*, FIN i El-Kalem, Sarajevo, 1997., str. 205-209.

52 O *Ahkamu-t-tedžvid* hafiza Kamila Silajdžića i kurra hafiza Ibrahima Trebinjca opširno je pisao hafiz Mensur Malkić u svome magistarskom radu pod naslovom „Život i djelo hafiza Čamila Silajdžića“, odbranjenom na FIN-u 2012.

odbranjenom na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu pod naslovom *Život i djelo hafiza Kamila Silajdžića*.⁵³

Smatramo važnim napomenuti činjenicu da hafiz Malkić za Karabašijev tedžvid navodi odrednice za nestalnu i poluvokalnu dužinu (1-4 *elifa*/2-4 *elifa*) koje se ne podudaraju sa prijepisima Karabašijevog tedžvida koje smo analizirali, a kojima se kao varijante ovih dvaju dužina spominju termini *qaṣr*, *tawassuṭ* i *tūl* bez preciziranja njihovog trajanja. Moguće je da se autor pozvao na izdanja ili prijepise Karabašijevog tedžvida do kojih nismo došli.

Prateći navedene sličnosti i podudarnosti možemo zaključiti da je Karabašijev tedžvid imao značajan utjecaj na tedžvide pisane na bosanskom jeziku. Prvi autor koji u značajnoj mjeri odstupa od standarda koje je postavio Karabaši je hafiz Fadil Fazlić. On se u svome *Tedžvidu* referira na arapske autore poput El-Kamhavija, El-Husarija, Muhammeda Salima Muhajsina i dr.⁵⁴

Zaključak

U rukopisnim kolekcijama biblioteka u Bosni i Hercegovini nalaze se 372 djela koja se u širem smislu bave tedžvidom, što je jasan pokazatelj da je ova vrsta literature često prepisivana na našim prostorima. Djelo *Tağwīd-i Qarabāš* stoljećima je korišteno kao udžbenik iz oblasti tedžvida, odnosno kiraeta širom Osmanskoga Carstva, pa tako i na našim prostorima. Slijedom navedenog moguće je primijetiti određene podudarnosti sa tedžvidima objavljenim na bosanskom jeziku. Uvidom u samu strukturu Karabašijeva tedžvida može se zaključiti da nije riječ o obimnom tedžvidskom djelu koje tretira sve ili većinu temeljnih oblasti kojima se tedžvid bavi, već je riječ o priručniku u kojem su pojašnjena tek osnovna tedžvidska pravila. Autor na vrlo jednostavan i čitatelju prijemčiv način objašnjava i definiše tedžvidska pravila. Za neke tedžvidske termine, kao što su *iqlāb*, *išmām*, *rawm*, *gunna*, *qalqala* i sl., navodi i definicije na arapskom jeziku. Poslije definicije u pravilu navodi jedan ili više primjera iz Kur'ana časnog.

Analizom kataloga rukopisa na arapskom, perzijskom, turskom i bosanskom jeziku više biblioteka u BiH ustanovili smo postojanje ukupno četerdeset šest primjeraka Karabašijevog tedžvida. Prateći navedene sličnosti i podudarnosti možemo zaključiti da je Karabašijev tedžvid imao značajan utjecaj na tedžvide pisane na bosanskom jeziku.

53 Vidi opširnije: Mensur Malkić, „Život i djelo hafiza Ćamila Silajdžića“, magistarski rad odbranjen na FIN-u 2012., str. 87-88.

54 Vidi: Fadil Fazlić, *Tedžvid – pravila o učenju Kur'ana*, FIN - El-Kalem, Sarajevo, 1997, str. 223-224.

Tekst u rukopisu djela *Tagwīd-i Qarabāš*⁵⁵

(ورقة ٧٨/ب) هذا كتاب بسم الله الرحمن الرحيم تجويد (قواعد) قره باش⁵⁶ | الله تعالى يه حمد وثندان ورسولنه دخى آله وأصحابنه | صلوة وسلامدن صكره معلوم اوله كه حرف مد اوچدر | او يا ألف أما او نه زمان حرف مد اولور او ساكن اولسه ما قبلي مضموم اولدقدهه | اولزمان حرف مد اولر أما يا نه زمان حرف مد اولور | يا ساكن اولسه ما قبلي مكسور اولسه اولزمان حرف مد اولر أما ألف اييه | دانما ساكن اولب ما قبلي مفتوح اولمغله جميع زمانده حرف مد اولر دخي | سبب مد ايكيذر همزه سكون سكون ديمك يعني حركه تي اولميان حرف | ديمكدر مد طبيع⁵⁷ | چن حرف مد اولوب سبب اولمزه اولزمان | مد طبيع اولر توأبا أبدا طه و ألف لام رانك راسي وحا ميمك حاسي | كبي أما بونك مرتبه سي بر ألف مقداري مد اولمقدر بر ألف مقداري | يعني بر برماق قلديراجق قدر در | چن حرف مددن | صكره سبب مد همزه اولوب ايكيسي بر كلمه ده واقع اولسه مد متصل اولر | إذا جاء الألف جيء سوء كبي مد متصلك مدي واجبدر | نيچون متفق عليه ديمك يعني جميع قرا مد انتديلر علي مراتبهم قصر اتمديلر | (ورقة ٧٩/أ) ديمكدر بونك مرتبه سي روايت حفص اوزره دورت ألف مقداري | مد اولمقدر مد منفصل چن حرف مددن صكره سبب مد همزه اولوب | بشقه بشقه كلمه ده واقع اولسه مد منفصل اولر يالهاه ايني | أخاف توبو الي الله كبي ودخي حرف مدكاه او مقدره اولر | أن ماله أخلده عنده إلا بيانه كبي وكاه ياء مقدره اولر وما | يكذب به إلا من علمه إلا بما شاء كبي مد منفصلك مدي جائزدر نيچون مختلف | فيه اولديغيجون مختلف فيه ديمك يعني بعض قرا مد اينديلر وبعض | قرالر قصر اينديلر ديمكدر وبونك مرتبه سي نه روايت حفص اوزره | دورت ألف مقداري مد اولمقدر باب مد لازم چن حرف مددن نصكره | سبب مد سكون لازم واقع اولسه مد لازم اولر سكون لازم نيه | ديرلر وقفا ووصلا ثابت اولان سكونه درلر ودخي مد لازم درت | درلودر مد لازم كلمي منقل در والاضالين الحاقة تأمروني | كبي مد لازم كلمي مخفف ألان كبي مد لازم كلمي⁵⁸ منقل | ألف لام ميمك لامي وألف لام ميم صادق لامي وطاسين | ميمك سيني كبي مد لازم حرف منقل⁵⁹ ألف لام ميمك ميمي (ورقة ٧٩/ب) وألف لام ميم صادق ميمي وصادي كبي وألف لام رانك لامي وحا | ميمك ميمي كبي مد لازمك مدي واجبدر نيچون متفق عليه اولديغيجون | وبونك مرتبه سي جميع قراء قننده دورت ألف مقداري مد اولمقدر | مد عارض چن حرف مددن نصكره سبب مد سكون عارض واقع | اولسه مد عارض اولر سكون عارض نيه ديرلر وقفا ثابت وصلا | ساقط اولان سكونه ديرلر يوم الدين يعلمون كبي مد عارضك | مدي جائزدر نيچون مختلف فيه اولديغيجون أما بونك مرتبه سي اولدركه | چن آخري مفتوح اولسه اوچ وجه جائز در طول توسط قصر واکر مضموم⁶⁰ | اولسه دورت وجه جائز اولر طول توسط قصر روم واکر مكسور⁶¹ اولسه | يدي وجه جائز اولر طول توسط قصر طول مع لأشمام توسط مع | لأشمام قصر لأشمام برده روم تعريفى الروم طلب الحركة بصوت | خفي يعني كز لو اواز ايله حركة طلب ديرلر اشمامك تعريفى الإشمام إنضمام الشفتين بعد السكون يعني

55 Prema tekstu kodeksa rukopisa R-877/3, L78-82, iz rukopisne kolekcije Gazi Husrevbegove biblioteke, najstarijem prijepisu Karabašijevog tedžvida u BiH (1171/1758.). Tekst je iz originala prenesen doslovno.

56 Riječ قره باش je naknadno plavom tintom stavljena u zagradu, a iznad nje ispisana riječ قره باش.

57 Ispravno je طبيع.

58 Ispravno je حرف.

59 Ispravno je مخفف.

60 Trebalo bi stajati مضموم jer su u ostalim prijepisima zamijenjene pozicije riječi مضموم i مكسور, tako da se vjerovatno radi o previdu prepisivača.

61 Trebalo bi stajati مكسور.

سكوندندسكوه دودقارن يومغه | ديرلرمد لين قچن حرف لين دنسكوه سبب مد سكون | واقع اولسه مد لين اولر حروف لين نيه درلر و او يا ساكن ما قبلي (ورقة ٨٠/أ) مفتوح اولسه اولزمان حرف لين اولر والصيف من خوف | ولا نوم كبي مد لينك مدي جائز درنيچون مختلف فيه اولديغچون بونك | مرتبه سي اولدركه قچن برنده سبب مد سكون لازم اولرسه ايكي وجه | جائز اولر طول توسط سوره مريمك و سوره شعرائك | اولنده واقع اولان عين لفظي كبي اكر سكون عارض اولسه مد عارض | كبيدر كه اوج يا دورت يا يدي وجه جائز اولر مقدم ذكر اولنان مثاللر كبي | تنوين ويا نون ساكن جزملي نونه ديرلر إخفا حرف إخفا اون بش | حرفدركه بو بينك اولكي حرفلريد صفا ذا ثنا جود شخص | قد سما كرما ضع ظالما زد تقا دم طالبا فتري | قچن تنوين ويا نون ساكن بو اون بش حرفدن برينه او غراسه إخفا اولر | مثالي غني كريم وفتح قريب عن صلاتهم كبي تعريف الإخفاء حالة بين | الإظهار والإدغام عارية عن التشديد مع بقاء الغنة إظهار | حرف إظهار التي حرفد بو اسماء شريفه لرك اولكي حرفلريد الله | حي خالق عدل غني هاديا قچن تنوين ويا نون ساكن بوالتي | حرفدن برينه او غره سه إظهار اولر غفور حليم من أمن من خوف (ورقة ٨٠/ب) كبي إقلاب حرف إقلاب بادر قچن تنوين ويا نون ساكن بايه | او غره سه إقلاب اولور سميع بصير من بعد لينبذن كبي تعريف | الإقلاب هو قلب النون الساكنة والفتوح ميمًا خالصًا وإخفاءها | عند باء بغنة ودخي غنه نيه درلرلكندن كلن صوته ديرلر تعريف | الغنة هي صوة يخرج عن خيشومة إدغام مع الغنة دورت | حرفدركه بمنو حرفلريد قچن تنوين ويا نون ساكن بو درت حرفدن | برينه او غراسه إدغام مع الغنة اولور مثالي خيرا يره فضلا من الله ومن | يعمل كبي أما نون ساكن ايله و او ياخود يا بر كلمه ده واقع اولزمان إظهار | اولور بنيان قنوان صنوان كبي إدغام بلا غنة حرفلري ايكي حرفدر⁶² حرفلريد | قچن تنوين ويا نون ساكن بو ايكي حرفدن برينه او غراسه إدغام بلا غنة | اولور غفور رحيم هدى للمتقين من ربهم كبي إدغام مثلين | قچن شول حرف كه ساكن اولوب بينه كندي مثلنه او غرا سه إدغام مثلين | اولور مثالي فما ربحت تجارتهم أن اضرب بعصاك أو ونصروا كبي | تعريف ما اتخذا مخرجا وصفة أما نون ساكن نونه او غراسه هم إدغام | مثلين هم إدغام مع الغنة اولور من نار ومن نعمه كبي أما ميم (ورقة ٨١/أ) ساكنك اوج حالي واردر ميم ساكن ميمه او غراسه إدغام مثلين اولور | عليهم مؤصدة أطعمهم من جوع كبي ميم ساكن بايه او غراسه إخفا اولور | من ربهم ترميمهم بحجارة كبي سائر حروفه او غراسه إظهار اولور | هم فيه لكم دينكم كبي إدغام متجانسين قچن مخرجلري | بر اولوب صفتلري بشقه اولان حرفلر بربرينه او غراسه إدغام متجا | نسين اولور أما بونك حرفلري اوج مخرجدر مخرجدر | ما عبدتم انقلت دعوا الله و بري مخرجدر يلهت ذلك | اذ ظلموا لنن بسطت وقالت طائفة ما عبدتم انقلت دعوا الله كبي وبيري ظا ذال تا مخرجيدر مثالي كبي وبيري مخرجدر يا بني اركب معنا تعريف ما | اتخد مخرجا واختلفا صفة إدغام متقاربين قچن مخرجه | وصفتنده يقينلغي اولان حرفلر بربرينه او غراسه إدغام متقاربين | اولور أما بونك حرفلري ايكي مخرجدر بري مخرجدر قل رب | بل رفعه الله كبي بري مخرجدر الم نخلقكم كبي تعريف | ما تقاربا مخرجا او صفة إدغام شمسية اون درت حرفدركه | بو بينك اولكي حرفلريد نب ثم دع ذنبا رما زد | سمعة شم صدر ضيق طاب ظن له نعم (ورقة ٨١/ب) قچن ألف لام كه اكا لام تعريف ديرلر بو اون درت حرفدن برينه او غراسه | إدغام شمسية بلاغنه اولور والناس والشمس والتين كبي | إظهار قمريه اون درت حرفدر حرفلريد قچن لام | تعريف بو اون درت حرفدن برينه او غراسه إظهار قمريه اولور | والعصر والفجر والقمر كبي قلقلة بش حرفدر كه حرفلريد قچن | بو بش حرفدن بري كلمه نك اورته سينده ويا اخرنده ساكن اولسه | قلقله اولور يدخلون أحد بالحق كبي القلقلة لغة التحرك | والإضطراب وفي الإصطلاح تقلق المخرج حتي يسمع له نبرت | حكم الرء قچن را مفتوح ومضموم اولسه قالين اوقنور الرحمان | الرحيم والروح نصر الله كبي را ساكن اولوب ما قبلي مفتوح ويا | مضموم اولسه قالين اوقنور وانحر من شكر

بالنذر كبي اكر مكسور | اولسه اينجه اوقنور واستغفره وصطبر كبي أما بو صورت اخره ده | رانك ما بعدنده حروف إستعلا اولسه اولزمان قلين اوقنور | حروف إستعلا يدي حرفدر حرفلريد مرصادا وقرطاس وفرقة أما حروف إستعلا مكسور اولسه اولزمان اينجه (ورقة ٨٢/أ) اوقنور كل فرق كبي ودخي را ساكن اولسه ما قبلينك كسره سي | عارض اولسه اولزمان قالين اوقنور ارجعي لمن رتضى | كبي ودخي را ساكن اولسه ساكنه اعتبار اولونماز ما قبلنه اعتبار | اولنور اكر ما قبلي مفتوح ويا مضموم اولسه قالين اوقنور | بالصبر من كل أمر في الصدور كبي واكر مكسور اولسه اينجه اوقنور | بصير قدير كبي ودخي را ساكن اولوب ما قبلي حرف لين | اولسه اولزمان اينجه اوقنور خيرا يره⁶³ كبي **لفظة الله** | لفظة اللهك ما قبلي مفتوح ويا مضموم اولسه قالين اوقنور | هو الله نصرالله كبي (واكر) مكسور اولسه اينجه اوقنور بالله لله | كبي **الضمير** قچن ضميرك ما قبلي متحرك اولسه مد اولنور | إنه به وله كبي أما لم يننه مد اولنماز زيرا ضمير دكلدر | نفس كلمه دندر اكر ما قبلي ساكن اولسه قصر اولنور عليه | اليه فيه كبي أما سورة فرقانده فيه مهانا مد اولنور | **سكته** و دخي سكته قرءان عظيم الشانده درت يرده در سورة كهفده عوجا قيما سورة يس ده من مرقدنا هذا (ورقة ٨٢/ب) سورة قيامه ده وقيل من راق سورة مطففينده كلا بل ران | تعريف السكته قطع الصوت دون النفس في سنة ١١٧١ ماه رجبيله ٨

Manuscripts of Tağwīd-i Qarabāš in Bosnia and Herzegovina

Abstract

The focus of this paper is a script that falls within tagwid (rules for Qur'an reading) entitled Tağwīd-i Qarabāš that had for centuries been used as a handbook for qiraet all over the Ottoman Empire, including Bosnia and Herzegovina. It includes data on possible authors and compares the definition of tagwid rules with the classic works dealing with qiraet, analyzing its influence on occurrence of tagwid in Bosnian language. Upon insight into the catalog of collection of manuscripts in Bosnia and Herzegovina, a number of manuscript copies of Tağwīd-i Qarabāš was discovered. Their chronological and local structures have been indicated.

Key words: tagwid, Abdurrahman Karabaši, qiraet, oriental and Islamic manuscripts.

63 U navedenome primjeru harf *ra* izgovara se krupno. S obzirom na to da se u drugim prijepisima rukopisa navode ispravni primjeri poput خير سير vjerovatno se radi o previdu prepisivača.

هَذَا كَمَا سَبَّحَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ تَجِدُهُ فِي (تَوَابِعِ) قَرْمِ بَاشِرِ
 اللَّهُ تَعَالَى بِهِ ۝ حَمْدُ وَشُكْرُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَدِينِ اللَّهِ وَصَلَاتُ
 صَلَوَاتِ سَلَامٍ مِنْ مَكْرَهٍ مَعْلُومٍ أَوْلَى كَرَمِ حُرْفِ مَدَائِجِ
 أَمَّا أَوْ زَمَانِ حُرْفِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 أَوْ زَمَانِ حُرْفِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 يَأْسُكُنْ أَوْ مَدَائِجِ مَكْسُورٍ أَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 دَائِمًا يَأْسُكُنْ أَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 سَبَبٌ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 دِيكْرٌ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 طَبِيعٌ أَوْ لَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 كَيْبِ أَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 يَعْطَى بِرَبِّهِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 مَكْرَهٌ سَبَبٌ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 أَوْ جَاءَ أَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 مَشَقٌّ عَلَيْهِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ

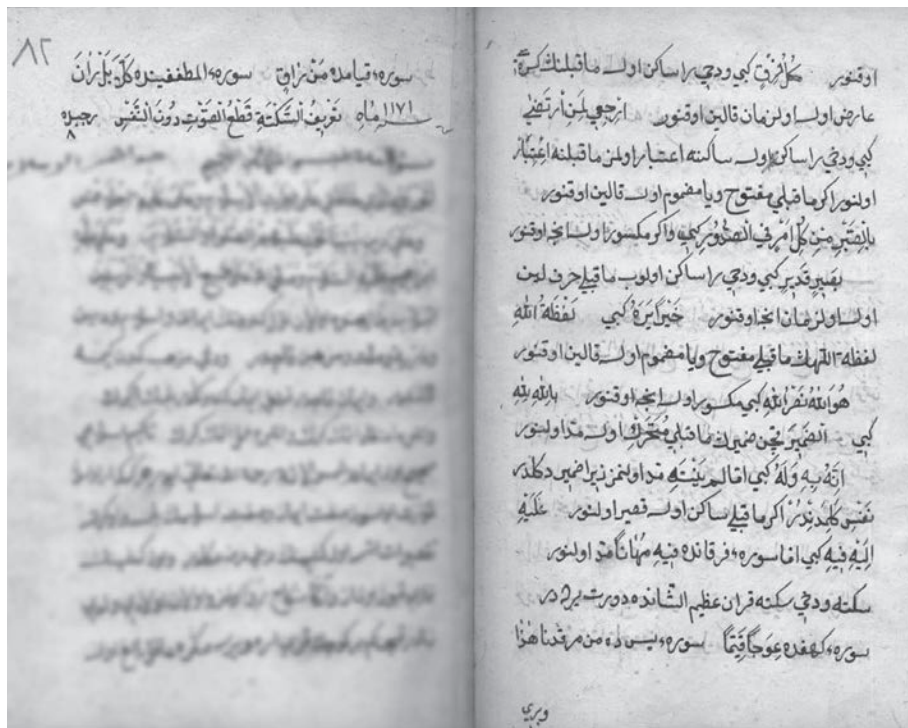
دِيكْرٌ بِوَيْلٍ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 أَوْ لَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 بِشَقِّهِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 أَخَاتٌ تَوْبُو لِي اللَّهُ كَيْبِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 أَنْ مَالَهُ أَلْحَنُ عَزِيزٌ أَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 يُكَلِّبُ بِهِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 فِيهِ أَوْ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 قَرَأَ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 دَرَسَتْ لَيْتَ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 سَبَبٌ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 دِيرٌ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 دِرْبُورٌ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 كَيْبِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 لَيْتَ لَيْتَ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 هَيْلٌ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ مَدَائِجِ
 دَوْلَتٌ

مفتح اوله اول زمان حروف لبن اولور و اَصْتَبَحَ مِنْ حَوْبٍ
اولوم کیم من لبیکه من جازده بیچون تخلصت فیه اولو بیچون بومنک
مر سبج اولور کیم بینه سبب من سکون لازم اولور اوی و دی
جائز اولور اولو بسط قصر سورہ، سریرک و سورہ، شعر انک
اولنده واقع اولان عین لفظ کیم الکر سکون عامر من اوله سد عامر من
کپور کراوج یادرت یادی و چه جائز اولور مقدم ذکر اولنا مثال کیم
تتوین ویلون ساکن جرعی نوذ دربر اخفا حروف اخفا اولت
حرفه کیم بویبکنه اولو کیم حرفه بربری صفت نا شتا جود تخفیر
قد سما کرما مفتح کالیا ذره تفاعل طالیما ذریک
چین تتوین ویلون ساکن بوان بسند حرفه بربری اوله اخفا اولور
مخاطبی کیم و مفتح کیم صله کیم تعریف الاخفا حاله بیت
الظهار و الاظهار اوله عامر بربری عن النقصید و مفتح بقاه الغنقه اظهار
حرف اظهار الحق حرفه بواسره سرفه اوله حرفه بربری الله
کیم خالو عدل عتی جائز چین تتوین ویلون ساکن بوانین
حرفه بربری اظهار اولور غفور جلم من امن من حوی

کیم اوله بر حرف اوله با بر چن تتوین ویلون ساکن با یه
اولور اوله سبعا بيسر کیم بعده لیبندن کیم حرفین
الاقلام هو کلب التون الساکنه اولو تتوین کیم حالیا و اخفا اها
عین باه یعنیه دومی عتیه نیه دیر لکن دن کلم صونه دیر لر تعریف
الغنقه هی صوت یخرج عن حیشومه ادغام مع الغنقه درت
حرفه کیم کیم صوت حرفه بربری چن تتوین ویلون ساکن یودرت حرفه دن
بر سبه اوله ادغام مع الغنقه اولور حفر بربری و قتل و من اللب و من
یقول کیم انا تون ساکن الی و با حود یا بر کله واقع اوله امان انما
اولور بنیان شیان کیم ادغام بلا غنقه ای حرفه حرفه بربری
چین تتوین ویلون ساکن بوا کیم حرفه بربری اوله ادغام بلا غنقه
اولور غفور جلم حرم هی لیبندن من بربری کیم ادغام تتوین
چین شول حرفه ساکن اولو بریری کیم منفذ اولور اوله ادغام متلین
اولور کما رحمت تجا بربری ان اضرب بخصالک او و لفر و کیم
تغریب ما لکنه حرجا صنفه اما تون ساکن نون اوله ادغام
سنان هم ادغام مع الغنقه اولور من ناه و من تغیره کیم خام

ساکنک اوج حالی واردر هم ساکن مبهه اولور اوله ادغام متلین اولور
عليه حروفه صفة الظلم من حوی کیم یار اولور اخفا اولور
من بربری متلین کیم ساخر حرفه اوله اظهار اولور
هم فیه کیم کیم کیم ادغام معجانست چین کیم حلو کیم
بر اولو صنفه بربری اولان حرفه بربری بربری اوله ادغام تجا
نیشن اولور اما بونک حرفه بربری حرجه حرجه
ما علیتم اقلقت دعواته و بربری حرجه بله فذلک
او ظلموا کیم بربری حرجه یا بنی الرب مهاترین ما
اخذ حرجا و اختلفت اعراض ادغام مستقارین چین حرجه
وصفاته یعنی اولان حرفه بربری بربری اوله ادغام مستقارین
اولور اما بونک حرفه بربری کیم حرجه حرجه
بله فله الله کیم بربری حرجه اللعنة علی کیم تغریب
ما تغار با حرجه و صفة ادغام شسبه اون درت حرفه کیم
بویبکنه اولو حرفه بربری شت شعده زکبا بربری ذره
سعت شتم صنفه صنفه صنفه صنفه صنفه صنفه صنفه صنفه

توج الغلام کمال تعریف دیر لری بوان درت حرفه دن بربری اموره
ادغام شسبه بلا غنقه اولور و اناس و انشعب و التین کیم
الظهار بربری اون درت حرفه کیم حرفه بربری کیم لامر
تعریف بوان درت حرفه بربری اوله اظهار بربری اولور
و العفره البر و الفری کیم قاله بربری حرفه بربری
بدرت حرفه بربری کله اور ناسه و با آخره ساکن اول
مقلقه اولور یخون احد با حوی تعریف مقلقه لغه الحرفک
والاضطراب و فی الاصله ح تقلب الحرف کیم لیست له نورث
حکم الراجح لم یفوح و مضوم اوله قالین اوله قوله الامم
الرحیم و الخوخ فقر الله کیم ساکن اوله ما شلی مفتح و یا
مضموم اوله قالین اوله و اخرین عکر انشور کیم اکر کله
اوله اخباره و صفره و اصغر کیم تا بسوره اخباره
برانک مابعد حرفه استعمال اوله اوله مان قالین اوله
حرفه استعمال بربری حرفه بربری حرفه بربری
قرطاس و قرطیه انا حرفه استعمال مکس اوله اوله مان انا

GHB, R-877/3, L78-82, faksimil najstarijeg prijepisa Karabašijevog teđžvida u BiH (1171/1758.).